

Дрозд Микита

ПСИХОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО АКТИВІЗМУ

У статті окреслена психологія політичного активізму, досліджені особливості поняття «політичний активізм», проаналізовано особливості політичної поведінки та структуру політичних відносин, визначена роль політичного активізму на сучасному етапі розвитку української політики.

Ключові слова: психологія, політичний активізм, політика, політична поведінка, активність, громадянське суспільство, політична психологія.

Дрозд Никита

ПСИХОЛОГИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО АКТИВИЗМА

В статье очерчена психология политического активизма, исследованы особенности понятия «политический активизм», проанализированы особенности политического поведения и структуру политических отношений, определена роль политического активизма на современном этапе развития украинской политики.

Ключевые слова: психология, политический активизм, политика, политическое поведение, активность, гражданское общество, политическая психология.

Drozd Nikita

PSYCHOLOGY OF POLITICAL ACTIVISM

The article outlined the psychology of political activism, the features of the concept of "political activism", analyzes the features of political behavior and structure of political relations, defined the role of political activism in the current development of Ukrainian politics.

Keywords: psychology, political activism, politics, political behavior, activity, civil society, political psychology.

Постановка проблеми. Політична активність як тип соціальної поведінки привертає увагу дослідників, оскільки супроводжує процеси трансформації соціально-політичної системи. З одного боку, політична активність визнається формою суб'єктної

самореалізації людини, з іншого – формою організації колективної цілісності. Як форму суб'єктивної самореалізації політичну активність розглядав ще Аристотель, який вважав, що займатися політикою людину спонукає її власна природа, тому він називає людину політичною твариною. Втім, політика є сукупністю відносин між великими соціальними групами: етносами, націями, станами, класами, конфесійними спільнотами, партіями, державними утвореннями, ін. Відповідно, політичними слід вважати дії, в яких втілюються формальні або неформальні міжгрупові відносини. При цьому сфера політичної активності включає соціальні дії від індивідуального лідерства до державного регулювання життєдіяльності суспільства, публічних акцій, цивільних і міжнародних взаємин, конфліктів, воєн та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У політичній риторичі пострадянських країн популярності набув термін «активізм», якому синонімічні: «громадська діяльність», «громадський рух», «суспільно-політична активність», «політична участь», «лобіювання». Цей список поширено такими термінами, як «хактивізм», «кібертероризм» та ін. З огляду на поширення терміну «активізм» у суспільно-політичному дискурсі є проблема визначення цього поняття, про що вказують роботи таких авторів, як О. Бікбов, М. Горний, О. Омельченко, Н. Радіна, К. Чистякова, І. Халій, О. Ханзен-Льове, О. Усачова, Д. Філіпова, П. Фрідман, Т. Щепанська, О. Яніцький та інших.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження особливостей психології політичного активізму на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В американському варіанті активізм – це діяльність, яка виконується безкорисливо з внутрішніх спонукань: підтримка прав меншин, підтримка руху проти дискримінації груп, захист природи, підтримка політичних партій або компаній. Активізм складається із зусиль щодо сприяння або перешкоджання соціальним, політичним, економічним або екологічним змінам або застою. Активізм може приймати широкий діапазон форм від написання листа в газету до політичних кампаній, економічної активності, такої, як бойкоти, мітинги, страйки, голодування.

За даними К. Чистякова термін «активізм» називає різновид політичного екстремізму. Автор зазначає, що термін виник у середовищі російської еміграції в 20-х роках, а його рання згадка міститься в роботах П. Струве, який вважав «активістами» діячів тих організацій, які ведуть боротьбу з більшовиками. З часом термін отримав більш широке тлумачення: «активістами» стали називати всіх, хто боровся з радянською владою. Він став використовуватися вченими, військовими, громадськими діячами, публіцистами (П. Краснов, Г. Федотов, ін.). Отже, активізмом К. Чистяков називає «політичну доктрину тієї частини російської еміграції, яка вела боротьбу з більшовицькою владою в Росії з метою її повалення» [12].

Існує версія, що термін «активізм» набув першого визначення на початку ХХ ст. у роботі німецького літератора Курта Хіллера «Про місце активізму» для позначення нових тенденцій в літературі, що пізніше увійшли в історію під назвою «експресіонізм» [2, с. 846-850]. К. Хіллер визначив «активізм» як рух нового покоління, який має за мету підкреслення власного «відхилення» від існуючих до того стереотипів, виклик резонансу, епатування публіки. Така «активістська» / «поведінкова» складова авангарду - невід'ємна частина експресіоністського руху. За визначенням австрійського славіста А. Ханзен-Леве, «ранній активізм в Німеччині намагався залучити до творчого акту публіку і в своїх публікаціях, друкованих органах і організованих угрупованнях демонстрував протидію сталим порядкам і всіляко цю публіку епатував новаторськими ідеями й екстравагантними витівками». Такий «активізм» характеризується як «гносеологічний експеримент», оскільки ця «епатуюча агресія» - ляпас «суспільному смаку», будучи не рукоприкладством, а естетичною провокацією, через сміх спонукає до рефлексії» [10, с. 65-66]. Тема «великого міста» у експресіоністській версії знайшла риси «демонічності і динамічності», які були зараховані до стилеутворюючих рис літературного експресіонізму.

Отже, історія походження терміну «активізм» підкреслює, що його використання пов'язується з експресивною дією, з демонстративною опозиційністю системі. На думку В. Тітова та О. Газова, «у громадського активіста, який хоче займатися політикою всерйоз, є три шляхи: шлях у мирні парламентські партії, шлях у навколополітичний «кримінал» або шлях в гучну і яскраву, але,

загалом-то, безперспективну «движуху» [7].

На особливості ідеологічного усвідомлення звертають увагу автори енциклопедичного словника з філософії під редакцією А. Івіна (2004 р.), де наведено визначення: «активізм» - це філософська концепція, яка вважає активність, діяльність, зокрема духовну активність, сутністю реальності; уявлення про те, що сутність людини полягає не в спогляданні, а в діяльному перетворенні зовнішнього світу; моральна вимога завжди переходить від теоретичних висновків до практичних дій. Поняття чистого акту, висхідне до аристотелівської концепції божества, широко використовувалося схоластичною думкою, а потім Г. Лейбніцем, І. Фіхте та ін. Активізм означає переконання, що рішення проблеми істини не може бути знайдено за допомогою абстрактного теоретизування; насамперед предметна, перетворююча світ діяльність є ключем до істини [8].

Поняття «політичний активізм», звужуючи поняття активізм, пов'язане з феноменом системної дії суб'єктів, які спрямовують зусилля на постійну, усвідомлену, демонстративну участь у політиці.

Використання терміна «політичний активізм» спрямоване на підкреслення екзальтованої, демонстративної форми протестної соціально-політичної поведінки. Її формами стали такі види активізму, як:

- 1) радикальні антиконсюмерістські дії;
- 2) практики «перешкод» чи «глушіння культури», хактивізм;
- 3) практики «добровільної простоти», споживчий ретретизм, дауншіфтінг, дегроус, фругалізм;
- 4) секстремізм.

При цьому суб'єктами руху є молодіжні субкультури, ліві рухи, утопісти [13, с. 1-17].

Існують такі форми політичної участі людини у політичному житті суспільства:

- узгодження свого життя, діяльності з органами влади відповідно до основних конституційно-правових норм;
- участь у виборчих кампаніях, референдумах, формуванні представницьких органів різних рівнів — від місцевих до центральних;
- участь у демонстраціях, мітингах, пікетуваннях, інших масових політичних акціях;

- участь у діяльності політичних партій, громадських об'єднань, інших організованих формах політичного процесу;
- безпосередня політична діяльність у формах і на посадах, пов'язаних з виконанням функцій представника влади, депутатського корпусу тощо;
- політична діяльність, яка фактично є для людини основним заняттям, джерелом її існування. Це державні діячі, лідери політичних партій, об'єднань, теоретики-ідеологи та ін.

Своєрідність і особливості політичного процесу завжди зумовлені відповідною політичною поведінкою, діяльністю його учасників, суб'єктів. У свою чергу, політична діяльність визначається власне природою політики — встановленням відповідних політичних відносин між суб'єктами політики, які мають не лише однакові, а й протилежні запити й інтереси, судження і напрямки активності [6, с. 165].

У сукупності політична поведінка різних суб'єктів є тією взаємодією, яку називають політичними відносинами.

Політичні відносини мають відповідні особливості і характеристики. Вони виникають та існують за активної участі свідомості і проявляються у відповідних вчинках, процесах. При цьому розрізняють дві форми існування політичних відносин: політичну діяльність і політичну організацію. Якщо в політичній діяльності відбивається динамізм політичних відносин, їх залежність від зусиль конкретних учасників політичного процесу, то політична організація відображає відповідну структурованість політичних відносин, їх сформованість на основі відповідних норм і правил. Останній аспект політики часто ще називають інституціональним.

Політична участь не тільки забезпечує реалізацію інтересів і запитів громадянина в процесі політичної діяльності, а водночас, як уже зазначалося, є дієвим засобом політичної соціалізації, формування політичної культури, громадянської позиції особи. У процесі політичної діяльності політик, громадський діяч неодмінно вступає у певні контакти, відносини з державою, владою, іншими політиками, засвоює ідеологію, бере участь у політиці. Це і можна назвати політичним активізмом зараз. Ці відносини багато в чому визначаються тим, наскільки політик знає їх суть, особливості функціонування, володіє прийомами або технологіями політичної

діяльності. Скажімо, необхідно добре усвідомити, що таке держава, коли і як вона виникає, які її функції. Те саме стосується і політичних режимів, оскільки політикові доводиться жити і діяти не взагалі, а в умовах існування конкретного політичного режиму, політичних партій, громадських об'єднань, інших суб'єктів політики.

Нині до політики в широкому розумінні залучена переважна більшість пересічних громадян України, що засвідчує їх небайдуже ставлення до того, що відбувається в державі. Події, які відбуваються зараз в державі значно підвищили інтерес громадян України до політики, що відповідно підвисло і рівень політичного активізму. Так, останнім часом в Україні спостерігається досить висока активність громадян під час виборчих кампаній, протестних акцій, волонтерства, залученості до процесу управління державою у форматі консультування, громадських рад, створенні альтернативних органів влади[6, с. 167-170].

Становлення України як суверенної, соборної, демократичної держави — процес складний, довготривалий і далеко неоднозначний. Кардинальні зміни відбуваються в усіх без винятку сферах життя нашого суспільства, але найпомітніші з них ті, що стосуються свідомості громадян, їхньої життєвої позиції, участі у державотворчих процесах.

Такі позитивні кроки багато в чому зумовлені розвитком соціально-політичних процесів, формуванням нової генерації політичних, державних, господарських діячів, підвищенням соціальної активності якомога більшої кількості наших співвітчизників. Інакше кажучи, нині потрібні люди не лише небайдужі до того, що відбувається в державі, потрібні активні учасники конструктивних економічних, політичних, духовних процесів, люди, які певною мірою володіють політичними технологіями [1, с. 256].

Важливого значення у контексті політичної психології набувають психологічні складові політичної поведінки людей, а отже, й політиків. Загалом психологи виокремлюють три форми виявлення політичної активності людини: інстинктивну, навичкову та розумову. Відповідно до цієї класифікації розглядають і різновиди політичної поведінки. Фактично в політиці спостерігаються всі прояви людських інстинктів: самозбереження, жорстокість, агресія, насилля, солідарність та ін.

Коли говорять про політичні навички, то мають на увазі певні вміння, звички, стереотипи. Однак потрібно враховувати, що навички не завжди сприяють позитивній діяльності політика. Старі навички, наприклад, гальмують діяльність політика в нових умовах. Втім, будь-яка політична система вкрай зацікавлена, щоб населення, пересічні громадяни, а не лише професійні політики мали певні політичні навички.

Основною ознакою розумової поведінки є цілеспрямованість. Її забезпечують за рахунок усіляких програм, ідеологічних схем, концепцій, акцій, кампаній тощо.

Механізм політичного активізму неоднозначний і складний. Незалежно від власного бажання кожен політик тією чи іншою мірою виконує багато функцій, основними з яких (згідно з їх суспільним, політичним значенням) є такі:

- об'єднання суспільства, громадян навколо певних цінностей, інтересів, мети і завдань. Особливо яскраво ця функція простежується в діяльності політиків — лідерів політичних партій, об'єднань;

- пошук і прийняття оптимальних політичних рішень. Реалізація управлінської функції потребує певних аналітичних навичок, вміння порівнювати, вибрати найефективніші рішення. Це значною мірою залежить від певного політичного чуття, вміння передбачати, прогнозувати, а то й ризикувати заради досягнення очікуваного результату;

- захист громадян від проявів беззаконня, самоуправства бюрократії, підтримання громадського порядку. Ця функція, як ніяка інша, експлуатується найчастіше, нерідко стаючи знаряддям дешевого популізму;

- зміцнення політичних зв'язків з масами. Без цього політик швидко відчужується від своїх прихильників;

- ініціювання, оновлення та генерування оптимізму і соціальної енергії мас, мобілізація їх на реалізацію певних цілей і завдань. Ця функція широко використовується політиками-популістами, трибунами, майстрами проголошення гучних промов, людьми, що добре володіють словом і пером.

Політичний процес охоплює загалом такі види діяльності, як політична участь і політичне функціонування.

Політична участь насамперед має на меті формування у процесі політичної діяльності певних позицій, вимог, настроїв, а політичне функціонування — це професійна політична діяльність, мета якої — розробити правові норми, управляти різними політичними інститутами.

Політик як такий не існує поза політичною діяльністю. Політична діяльність — складова людської діяльності, специфічна особливість якої полягає в спрямованості на реалізацію політичних інтересів суб'єктів політики і насамперед на завоювання, утримання та реалізацію влади.

На характер, особливості політичного активізму впливають об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. До об'єктивних належать запити, потреби, інтереси, до суб'єктивних — політична культура, політична свідомість суб'єктів політичного процесу.

Істотне значення для вмотивованої та продуктивної діяльності політика будь-якого рівня має його соціально-психологічна готовність до цього. У структурі такої готовності психологи розрізняють кілька взає-мозумовлених та взаємопов'язаних компонентів: мотиваційний, ко-гнітивний, операційний та особистісний.

Крім того, політичний активізм, особливо його ефективність, тісно пов'язаний з тим, як узгоджені між собою "Я-реальне" і "Я-ідеальне". У першому випадку йдеться про те, яким реально є політик, а в другому — яким він себе уявляє, яким його бачать інші. Відомо, що багатьом людям властиве надмірне завищення своїх якостей, перебільшення можливостей [5, с. 245].

Політична активізм, як і будь-який інший, також передбачає цілеспрямовану і певним чином мотивовану активність людини в конкретний період, час. При цьому для політичної діяльності велике значення має психологічна готовність людини до такої діяльності, тобто сукупність усього необхідного для успішного вирішення того чи іншого завдання, проблеми. Психологічна готовність є своєрідним стартовим моментом у діяльності.

Для політика багато обставин можуть стати стартовими у конкретній діяльності, дії. Це, зокрема, глибоке знання та розуміння суті, необхідності того, заради чого політик діє, спонука до такої дії з боку інших людей, суто душевний порив та ін. У будь-якому разі політик починає діяти тоді, коли має психологічну установку на

досягнення бажаного і очікуваного результату. Важливо, щоб політик мав установку не на діяльність взагалі, а саме на інноваційну діяльність, тобто таку, що матиме заздалегідь вагоміші, суттєвіші результати.

За багатьма характеристиками і особливостями політичний активізм так само індивідуальний, як індивідуальна будь-яка діяльність людини. Йдеться про індивідуальний стиль політичної діяльності не як набір окремих якостей, а як цілесумовлену систему взаємопов'язаних дій, за допомогою яких досягається певний результат.

Індивідуальний стиль діяльності, у тому числі політичної, зумовлюється і забезпечується насамперед властивостями нервової системи людини.

Політичний активізм притаманний тим, кого реальний стан не лише в політиці, а й у суспільстві загалом абсолютно не влаштовує.

Люди з таким типом політичної поведінки активно залучаються до політичного, суспільного життя, глибоко переконані, що саме завдяки їх особистій участі стан справ у суспільстві зміниться на краще. Саме з таких громадян формуються справжні політичні лідери: традиційні ("як робили до нас, так робимо і ми"); легальні, або бюрократичні (лідерство посади, а не реальних дій); харизматичні (лідерство, як кажуть, від Бога, як історична необхідність).

Для визначення особливостей, характеру політичного активізму конкретної людини окрім психологічних характеристик слід враховувати таку динамічну характеристику психічної діяльності особистості, як темперамент. Коли йдеться про темперамент, то мається на увазі імпульсивність і темп психічної діяльності. Навіть близнюки мають певні відмінності, основою яких є психологічний стан. У політичній діяльності це має найважливіше значення, як і те, що для темпераменту людини особливо важливі вразливість та імпульсивність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Людям властиві індивідуальні риси, якості, тобто індивідуальні відмінності. Такі відмінності вивчає диференційна психологія, а виявляються вони у процесі навчання, прояву емоцій, реакцій, мотивацій та інших аспектів поведінки.

Всі вищезазначені форми сучасного активізму демонструють

варіативність демонстративної поведінки, спрямованої не стільки на зміну соціально-політичної ситуації, скільки на демонстрацію власної позиції щодо неї. Очевидним є те, що ці форми активізму «карнавально перевертають» систему традиційної політичної участі, вірогідно через величезний рівень недовіри до неї як до механізму реального політичного процесу.

Політичний активізм притаманний тим, кого реальний стан не лише в політиці, а й у суспільстві загалом абсолютно не влаштовує.

Люди з таким типом політичної поведінки активно залучаються до політичного, суспільного життя, глибоко переконані, що саме завдяки їх особистій участі стан справ у суспільстві зміниться на краще. Саме з таких громадян формуються справжні політичні лідери: традиційні ("як робили до нас, так робимо і ми"); легальні, або бюрократичні (лідерство посади, а не реальних дій); харизматичні (лідерство, як кажуть, від Бога, як історична необхідність).

Зараз в Україні роль політичного активізму значно зростає. В суспільстві існує великий запит на нових політиків, абсолютно нової якості, з новою психологією вчинків, з новими ціннісними орієнтирами. Революція гідності, війна з Росією значно змінили уявлення про психологію дій справжнього політика, тематика політичного активізму буде і надалі актуальною в нашій державі.

Література

1. Головатий М.Ф. Політична психологія. – Київ.: Центр учбової літератури, 2009. — 400 с.

2. Даль Р. А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція: Пер. з англ. - Х.: Каравела, 2012.-216 с.

3. Зорій Н.І. Соціально-психологічні чинники соціально-психологічної напруги в Україні та проблема цінностей// Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: Зб. наук. Праць/За заг. ред. М.М.Слюсаревського. К.: Міленіум, 2014. Вип. 4. С. 120 - 126.

4. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. / Л. М. Карамушка. - К. : Міленіум, 2013. - 344 с.

5. Кирилюк Ф.М., Кремень Л.А., Ирхин Ю.В. Психология и политика: Учебное пособие. – К.:Алерта. – 2013. – 326 с.

Пірен М. І. Основи політичної психології : навч. посіб. / М.

6. І. Пірен. - К. : Міленіум, 2012. - 418 с.
7. Титов В. Политическое перекасти-поле: куда податься политическому активисту, если он хочет заниматься политикой только по выходным [Электронный ресурс] / В. Титов, А. Газов // Особая буква. - Режим доступа: <http://www.specletter.com/politika/2013-05-02/politicheskoe-perekati-pole.html>
8. Философия: Энциклопедический словарь [Под ред. А. А. Ивина]. - М. : Гардарики. 2004. – 568 с.
9. Фридман П. За пределами традиционного активизма [Электронный ресурс] / Петри Фридман // Библиотека Свободы на сайте InLiberty.ru. - Режим доступа: <http://www.inliberty.ru/library/study/845/>
10. Ханзен-Леве А. Русский формализм: методологическая реконструкция развития на основе принципа отстранения / Аге Ханзен-Леве. - М. : Языки русской культуры, 2001. - 672 с.
11. Хиллер К. О месте Активизма / Курт Хиллер // Семиотика и Авангард: Антология / [Ред.- сост. Ю. С. Степанов, Н. А. Фатеева, В. В. Фещенко, Н. С. Сироткин. Под общ. ред. Ю. С. Степанова]. - М.: Академический Проект; Культура, 2006. - 1168 с. - С. 846-850.
12. Чистяков К. А. Убить за Россию! Из истории русского эмигрантского «активизма» 1918— 1939 гг. // К. А. Чистяков. - М. : Изд-во Ипполитова. РГГУ, 2000. - 139 с.
13. Heath J. The structure of hip consumerism / J. Heath // Philosophy & Social Criticism. 2001. -Vol. 27. - Issue 6. -P. 1-17.
14. Ray P. The Cultural Creatives / P. Ray, S. Anderson. - New York : Harmony Books, 2000.

1. Golovaty`j M.F. Polity`chna psy`xologiya. – Ky`yiv.: Centr uchbovoyi literatury`, 2009. — 400 s.
2. Dal` R. A. Poliarxiya. Uchast` u polity`chnomu zhy`tti ta opozy`ciya: Per. z angl. - X.: Karavela, 2012.-216 s.
3. Zorij N.I. Social`no-psy`xologichni chy`nny`ky` social`no-psy`xologichnoyi naprugy` v Ukrayini ta problema cinnostej// Problemy` polity`chnoyi psy`xologiyi ta yiyi rol` u stanovlenni gromadyany`na Ukrayins`koyi derzhavy`: Zb. nauk. Pracz`/Za zag. red. M.M.Slyusarevs`kogo. K.: Milenium, 2014. Vy`p. 4. S. 120 - 126.
4. Karamushka L. M. Psy`xologiya upravlinnya : navch. posib. / L

- M. Karamushka. - K. : Milenium, 2013. - 344 s.
5. Ky`ry`lyuk F.M., Kremen` L.A., Y`rxy`n Yu.V. Psy`xology`ya y` poly`ty`ka: Uchebnoe posoby`e. – K.:Alerta. – 2013. – 326 s.
6. Piren M. I. Osnovy` polity`chnoyi psy`xologiyi : navch. posib. / M. I. Piren. - K. : Milenium, 2012. - 418 s.
7. Ty`tov V. Poly`ty`cheskoe perekaty`-pole: kuda podat`sya poly`ty`cheskomu akty`vy`stu, esly` on xochet zany`mat`sya poly`ty`koj tol`ko po vy`hodnym [Elektronny`j resurs] / V. Ty`tov, A. Gazov // Osobaya bukva. - Rezhy`m dostupu:<http://www.specletter.com/politika/2013-05-02/politicheskoe-perekati-pole.html>
8. Fy`losofy`ya: Эncy`klopedy`chesky`j slovar` [Pod red.A. A. Y`vy`na]. - M. : Gardary`ky`. 2004.– 568 c.
9. Fry`dman P. Za predelamy` trady`cy`onnogo akty`vy`zma [Elektronny`j resurs] / Petry` Fry`dman // By`bly`oteka Svobody na sajte InLiberty.ru. - Rezhy`m dostupa:<http://www.inliberty.ru/library/study/845/>
10. Xanzen-Leve A. Russky`j formaly`zm: metodology`cheskaya rekonstrukcy`ya razvy`ty`ya na osnove pry`ncy`pa odstraneny`ya / Age Xanzen-Leve. - M. : Yazyky` russkoj kul`tury, 2001. - 672 s.
11. Xy`ller K. O meste Akty`vy`zma / Kurt Xy`ller // Semy`oty`ka y` Avangard: Antology`ya / [Red.- sost. Yu. S. Stepanov, N. A. Fateeva, V. V. Feshhenko, N. S. Sy`rotky`n. Pod obshh. red. Yu. S. Stepanova]. - M.: Akademy`chesky`j Proekt; Kul`tura, 2006. - 1168 s. - S. 846-850.
12. Chy`styakov K. A. Uby`t` za Rossy`yu! Y`z y`story`y` russkogo эmy`grantskogo «akty`vy`zma» 1918— 1939 gg. // K. A. Chy`styakov. - M. : Y`zd-vo Y`ppoly`tova. RGGU, 2000. - 139 s.

Рецензент: Попков В.В., д.філософ.н., завідувач кафедри політології Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

25.03.2015